

Zprávy / Reports

Architekt Velek a jeho spolupráce s archeology a antropology

JOSEF UNGER

Ústav antropologie, Masarykova univerzita

Moje první setkání s arch. Velkem bylo na jaře roku 2012, když mně prof. Jaroslav Malina sdělil, že arch. Velek mu ukázal letecké fotografie, na kterých jsou porostové příznaky nějakého příkopu a že by bylo dobře, kdybych se na to podíval. Domluvili jsme schůzku v kavárně Moravského zemského muzea, kam arch. Velek přinesl fotografie, které pořídil se synem

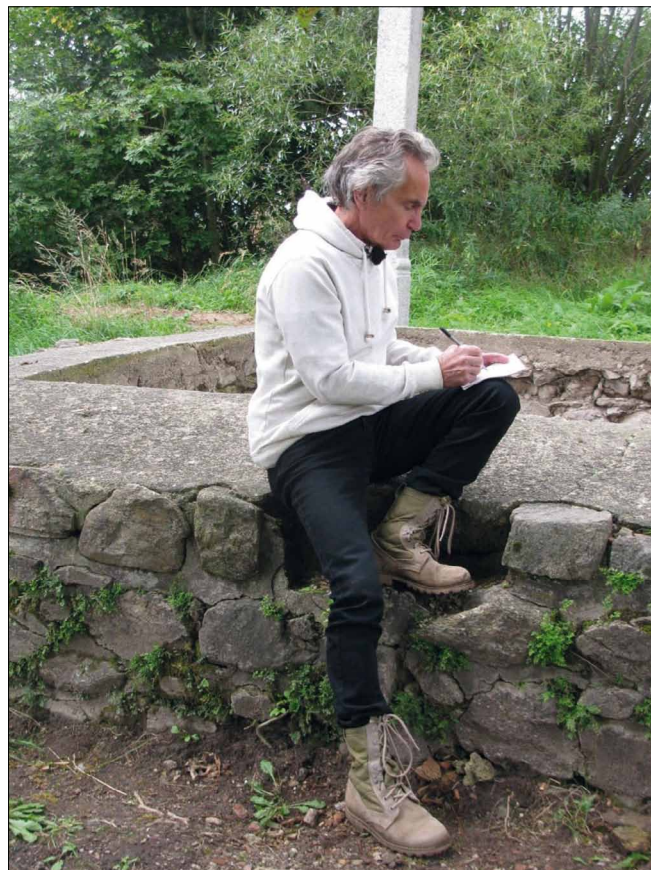
z vlastního letadla ještě dříve, než letadlo havarovalo. Na fotografii bylo v obilném poli mezi Velkou Bíteší a Březkou vidět příznak příkopu, takže jsme na místo zajeli a s dalšími zájemci uvažovali, co by to mohlo být. Nakonec jsme přišli k závěru, že se jednalo o vymezení území patřícího ve středověku k dnes zaniklé vsi Otěchleby. Bádání, zaměřené na objevování neznámého, nám připadalo jako zajímavé a hledali jsme další témata a zaměřili se na Hajnovu lípu s Žižkovým stolem u Lavíček u Velkého Meziříčí. Také tam jsme se s dalšími zájemci dopátrali toho, že tato věncem kamenů ohrazená lípa souvisela s pozemky rodiny Hajnových a kámen Žižkův stůl tam byl instalován dodatečně. Další nápady tryskaly z arch. Velka jako z fontány nebo sopky, takže jsme museli dát pozor na to, aby nás nezaplavily nebo nezasypany. Ujasnili jsme si, že tako-

Jan Velek (vlevo) při výzkumu slavkovské šibenice r. 2016. Foto J. Unger

Jan Velek s nálezy při výzkumu ivančické šibenice r. 2017. Foto J. Unger

Jan Velek při dokumentaci výzkumu šibenice u Bystřice nad Pernštejnem r. 2020. Foto J. Unger

vé bádání je vlastně dobrodružné poznávání, které muži rádi provozují jako náhradu za lov. Šlo o to, aby radost z poznávání nesloužila jen nám, a tak jsme výsledky publikovali ve vhodném periodiku (*Vlastivědný věstník moravský*, *Jižní Morava*, *Západní Morava*, *Castellologica bohémika*). Arch. Velek vytvořil pro tyto akce dobré podmínky, protože kromě času, dal k dispozici svoje auto, jehož byl výborným řidičem a pokud bylo třeba zajistit nějakou techniku, tak to také uměl zařídit. Svoje nadšení přenášel na další zájemce, a tak jsme se postupně zaměřovali na další místa. Byly to například zaniklé středověké vesnice (Přibyslavice u Velké Bíteše, Bohumilice u Dolních Dunajovic, Hypice u Šumné), kde jsme získali další poznatky o jejich umístění v terénu a datování. Mimo pozornost nezůstala ani pravěká a středověká opevněná místa jako zřícenina hradu Trmačov, hrádek u zaniklé vsi Rohy, hrad u Boleradic, hrad Kraví hora u Kuroslep a v poslední době hradisko z doby bronzové na Holedné u Bystřice, nebo šlechtické neznámé sídlo u Spešova na Blanensku. Samozřejmě ne vždy vybraná lokalita splnila naše představy. Například u Loděnic, kde roku 1185 proběhla významná bitva mezi českými a moravskými Přemyslovci, si arch. Velek všimnul na letecké fotografii zajímavého obdélníkového útvaru, který by s touto bitvou mohl souviset, ale malou sondou se zjistilo, že se jedná o místo, kde bývala novověká cihelna. To ale s objevováním neznámého souvisí, protože kdybychom věděli, o co jde, pak by se nemuselo bádát.

Své architektské znalosti využil Jan Velek také v dalších případech. V příčné lodi klášterního kostela ve Žďáru nad Sázavou bylo velké raně gotické kruhové okno, které v souvislosti s pozdějšími úpravami bylo zrušeno a zaslepeno. Dnes je přístupné z půdy a zachovaly se v něm fragmenty kružeb. Na informaci o této skutečnosti reagoval arch. Velek tak, že situaci ofotografoval, zaměřil a doma na podlaze si instaloval papírový model okna, na němž doplnil chybějící části kružby. Vše graficky zpracoval a publikoval ve *Vlastivědném věstníku moravském*. Druhý případ je mohyla Žuráň, známá především jako místo odkud Napoleon velel v bitvě u Slavkova. Ve skutečnosti mnohem významnější je, že tato mohyla byla místem pohřbu germánských vládců v době stěhování národů a že se v ní našly první doklady kontaktu našich zemí s křesťanstvím. Mohyla byla důkladně archeologicky prozkoumána, výsledky publikovány, ale stále zůstával problém konstrukce. Uvažovalo se o několik metrů vysokém válci a neobjasněn byl význam trojúhelníkových kamenných segmentů. Ze zkušeností na stavbách rybníčních hrází arch. Velek vyvodil, že kamenné trojúhelníkové segmenty sloužily jako podklad při navrhování jednotlivých vrstev mohyly. Tento názor byl publikován a dosud neexistuje jiné vysvětlení. Nelze opomenout, že svoje znalosti uplatnil arch. Velek i v Tasově u Velkého Meziříčí, kde vybudoval hrobku pro druhotný pohřeb dvou rakviček pánů z Tasova. K tomu lze podotknout,

že hrobka je tak pevná, že má charakter protiatomového krytu. V bývalé tasovské márnici pak vytvořil panelovou výstavu prezentující výsledky archeologického výzkumu a jeho opravdu poslední akcí byl výzkum dnes nefunkční studny patřící původně k tasovské faře z podzimu roku 2022.

To, co zde bylo dosud uvedeno, však patří jen k vedlejšímu zájmu arch. Velka, protože od roku 2013 se jeho pozornost upřela především na problematiku moravských šibenic. Všimnul si, že na mapách prvního vojenského mapování z let 1764 až 1768 jsou značky pro šibenice, které v té době sloužily jen jako orientační body. Navrhl, abychom se na tato místa zajeli podívat a zjistili, co se z šibenic dochovalo dodnes. Začali jsme tedy tato místa navštěvovat a postupně se do tohoto zkoumání, které nikdy nebylo oficiálním projektem, zapojili pedagogičtí pracovníci i studenti antropologie na Masarykově univerzitě a další spolupracovníci jako geomorfologové, botanici, biologové, historici a archeologové. Práce na tématu pokračovaly dvojím směrem. Jednak byla navštěvována a prohlížena místa šibenic zobrazených na prvním vojenském mapování, a jednak byly v souvislosti se zájmem měst, provedeny na několika lokalitách předstihové archeologické výzkumy. Výsledky týkající se jihomoravských šibenic se podařilo roku

2019 publikovat. Je jisté, že bez všestranné pomoci arch. Velka by se toto téma ani neotevřelo a ani tišnovská, slavkovská, ivančická, šatovská, či bystrická šibenice by nepřinesly další poznání o jejich podobě i popravených. Nemoc arch. Velka, která se projevila v prosinci 2022 a 10. srpna 2023 vedla k jeho úmrtí, zanechala ještě hodně nedokončeného a je výzvou k pokračování.

Nyní když bilancuji desetiletou spolupráci s arch. Velkem, tak mě napadá, jak je možné, že člověk, který v té době projektoval, jednal se stavebními úřady, dohlížel na realizaci projektů, podílel se na realizaci aukcí domu Sýpka a svateb na Sýpce, toho v archeologii a antropologii tolik vykonal. Využil svých obrovských znalostí, organizačních schopností a příjemné povahy. Spolupráce s ním byla vždy radostná a smysluplná. Prožili jsme hodně radosti z dobrodružného poznávání bez jakýchkoliv administrativních komplikací a finančních problémů, protože heslem arch. Velka bylo: „Peníze jsou bezcenné papírky, a pokud se na ně zaměříte, budete jich mít vždycky nedostatek“. Samozřejmě to souviselo s jeho možnostmi a zájmem o věc, které uvážlivě využíval. Myslím, že ani já, ani ti, s kterými spolupracoval, na něj nikdy nemohou zapomenout, protože jeho povahovým rysem bylo vždy lidem pomáhat.